

Keskustelua

Nihilististä kansanrunoudentutkimusta

»Horjuvatko perinteentutkimuksen perusteet?» epäili Pentti Leino arvostellessaan Virittäjässä 1980 Perinteentutkimuksen perusteita -teosta. Esittämistään kriittistä huomautuksista huolimatta hän päätyy vastaamaan kysymykseensä kielteisesti: teos osoittaa, että kansanrunoudentutkimuksella on Suomessa paitsi suuri menneisyys myös värikäs nykyisyys ja lupaava tulevaisuus. Sama kirja on innoittanut myös Väinö Kaukosen »Kansanrunous ja perinne» -nimiseen puheenvuoroon (Virittäjä 3/1982).

»Folkloristien keskeistavoitteena on pidettävä niiden yleisten säännönmukaisuuksien selvittämistä, jotka hallitsevat perinnettä ja sen elämää», määritteli Pentti Leino. Hän jäi kaipaamaan uutta systemaattisesti kehiteltyä folkloristiikan teoriaa ja nimenomaan teoriaa folkloresta. Väinö Kaukosen mielestä ei mitään yleistä perinteen teoriaa, perinnetiedettä eikä edes kansanperinnetiedettä voi olla olemassa, koska kansanelämän ilmiöt ovat monien tieteiden tutkimuskohteina. Kansanrunouden keskeisalueen muodostavat hänen käsityksensä mukaan esteettisiä arvoja sisältävät kansamiesten ja -naisten esitysten muistiinpanot, kansan sanataide.

Vaikka Pentti Leinon artikkelissaan esittämä kritiikki avaisi keskustelulle hedelmällisemmän lähtökohdan, puutun kuitenkin Väinö Kaukosen arvioihin siitä syystä, että ne ovat viime vuosina toistu-

neet kymmenillä julkisilla foorumeilla. Itse asiassa tilanne 1940-luvulla oli aivan samankaltainen, ja Kaukonen viittaa itsekin tuolloin ilmestyneeseen teokseensa »Kalevala ja todellisuus». Hänen poleemisten käsitystensä taustaa on valaistu mm. Virittäjässä 1949. Arvostelijat huomauttivat tuolloin, että »peruskäsitysten määrittelyssä on liian suuri sananvalta teoreettisella kaavamaisella estetiikalla». Nils Lid arveli, että tri Kaukonen olisi mahdollisesti vähemmän yksipuolinen suhtautumisessaan Kalevalan perinteeseen, jos hän olisi tehnyt tutkimuksia myös muilla kansanrunoudentutkimuksen pääaloilla. Nämä huomautukset pitävät mielestäni paikkansa yhä 1980-luvulla. Kaukonen on valmis rajaamaan kaiken kansanuskoon kuuluvan tutkimuksen, kuten Lauri Hongon haltija-perinne-analyysin, tutkimusalan ulkopuolelle. Antropologisesti suuntautunut perinteentutkimus, jota oma artikkelini edustaa, jää hänelle täysin käsittämättömäksi, mitä osoittavat asiayhteydestä omituisesti irrallenen otetut ja nurinkurisesti ymmärretyt lauseet.

Kalevala ja todellisuus -teoksen ja siihen liittyvän, pian 40 vuotta kestäneen kirjoittelun ymmärtämiseksi on kenties hyvä tuntea Kaukosen peruslähtökohdat. Kirjan alaotsikkona oli varsin kuvaavasti »Eräitä kielenkäytön ongelmia». Yleisessä kielenkäytössä muutamilla kansanrunoudentutkimuksen käyttämällä termeillä on kaksinainen merkitys, ja kaksoismerkitykseen takertumalla voidaan toisaalta rakentaa oppineen tuntuisia selvittelyjä, toisaalta taas syyttää kansanrunoudentutkijoita

Keskustelua

perinteen ja Kalevalan halveksimisesta. Toisaalta Kaukosen lähtökohtana on tietty filosofinen virtaus, formaali, kehityshistoriaan huomiota kiinnittämätön tieteen suunta. Kansanrunouteen kohdistuva, historiallisia päämääriä silmällä pitävä tutkimus yksinkertaisesti selitetään mahdolltomaksi. Myös kielen tutkimus on Kaukosen mukaan nojannut tällaiseen ns. kvasi-analyttiseen menetelmään. Historiallisen tutkimuksen osalta ei ole kyse kritiikistä, joka saisi tarkentamaan tutkimuksen lähtökohtia tai metodia, vaan tutkimusmahdollisuuden nihilistisestä kieltämisestä, jopa joskus niin absurdin jyrkällä tavalla, kuin menneisyyttä ei olisi olemassa («Luomisarunoa an sich, joka olisi tekstejä vanhempi, ei ole»). Matti Kuusen lujatekoisen runoanalyysin »Silta ja kirkko» kritiikki on siis asetelmiltaan mahdollisimman helppo. Tutkimusta käydään läpi pala palalta, ja tulokset yksinkertaisesti leimataan haavekuvitelmiiksi. Lähtökohta on näin aivan sama kuin Kalevala ja todellisuus -kirjassa 1949, jolloin tekijä esim. E. N. Setälän Sammon selitystä arvostellessaan lähti yksinkertaisesti siitä, että tekijän »omaksuman tehtävän suorittaminen on mahdotonta». Historiallinen metodi, kuten humanistinen tutkimus yleensäkin, joutuu paljolti vertailemaan eriasteisia todennäköisyyksiä, mutta Väinö Kaukonen hyväksyy vain varmuudet. Varmuuksien ulkopuolelle jää itse asiassa koko inhimillisen kulttuurihistorian kenttä.

»Folkloristien vähättelystä huolimatta kansan sanataide on rikas ilmiö», toteaa

Kaukonen puheenvuoronsa lopussa. Keskeisiltä osiltaan kansanrunous on hänen mukaansa sanataidetta; esteettisiä arvoja sisältävät muistiinpanot ovat tutkimuksen keskeisalue; esteettisesti merkitsevään runouteen perustuu kansanrunouden suuri arvostus. Tällaisiin subjektiivisiin näkemyksiin on vaikea ottaa kantaa; jollekulle perinteen esteettisyyden arvon korostus voi todellakin tulla elämän keskeiseksi päämääräksi. Kansanrunoudessa on toki esteettisiä arvoja, jotka avautuvat myös nykyajan ihmiselle, ja kenties tähän puoleen voitaisiin kiinnittää enemmän huomiota.

Toisaalta on selvää, että myös ihmisen aggressiivisuus ja väkivaltaisuus on kiteytynyt kansanperinteeseen ja etsinyt aina traditionaalit ilmauksensa. Karkeudet, »likaiset vitsit», tabuilmaukset, loukkauksen, nöyryyttämisen ja väkivallan kuviot ovat nekin perinteellisiä ja usein selkeästi kansanrunouden piiriin kuuluvia. Tämän alan tutkimus voi sekin olla aiheellista, vaikka se ei välttämättä tuota esteettistä nautintoa.

Jos tarkkailee nuoremman tutkijapolven töitä, näyttää siltä, että virikkeitä tutkimukseen ja uusia näkökulmia folkloreeseen on viime vuosina löydetty sekä kulttuuri-antropologian että sosiolingvistiikan suunnalta. Tutkimuksen keskeiset päämäärät ja arvot ovat sidoksissa ajan aatehistorialliseen ilmapiiriin, ja jokainen aikakausi on pyrkinyt tutkimaan keskeisiä asioita jättäen syrjään toisarvoisuuksia. Näkemykset olennaisesta vain vaihtelevat.

LEE A VIRTANEN